

अशोक कौतिक कोळी यांच्या कादंबऱ्यांतील ग्रामीण वास्तवाचे चित्रण — एक

समीक्षात्मक अध्ययन

सूर्यवंशी धनंजय आनंदा

श्री जगदीशप्रसाद झाबरमल टिबरेवाला विद्यापीठ, विद्यानगर, झुंझुनु, राजस्थान

Corresponding Author: सूर्यवंशी धनंजय आनंदा

DOI- 10.5281/zenodo.17678441

प्रस्तावना

मराठी कादंबरीच्या प्रवासात ग्रामीण वास्तवाचे चित्रण हा अत्यंत महत्त्वाचा घटक ठरला आहे. भारतीय समाजाचे मूळ गावात रुजलेले असल्याने मराठी साहित्यातील अनेक लेखकांनी गावाकडील जीवनाचे सजीव चित्रण केले आहे. अशोक कौतिक कोळी हे उत्तर महाराष्ट्रातील एक महत्त्वाचे कादंबरीकार असून त्यांच्या लेखनात ग्रामीण समाजाचे वास्तववादी चित्रण प्रखरतेने आढळते. त्यांच्या कादंबऱ्यांमधील पात्रे, प्रसंग, भाषा, आणि सामाजिक परिस्थिती ही सर्व ग्रामीण जीवनाशी घट्ट निगडित आहेत. प्रस्तुत निबंधात त्यांच्या कादंबऱ्यांतील ग्रामीण वास्तवाचे समीक्षात्मक विश्लेषण केले आहे.

ग्रामीण कादंबरीची परंपरा आणि पार्श्वभूमी

ग्रामीण कादंबरी हा मराठी साहित्याचा एक महत्त्वाचा प्रवाह आहे. शंकर पाटील, द. मा. मिरासदार, भालचंद्र नेमाडे, राजन खान, आणि बाबुराव बागुल या लेखकांनी ग्रामीण जीवनाचे वास्तव मांडले. स्वातंत्र्योत्तर काळात ग्रामीण कादंबरीने नव्या जाणिवा आणि संघर्षांना स्थान दिले. शहरीकरण, औद्योगिकीकरण, आणि सामाजिक विषमता वाढत असताना ग्रामीण समाजातील माणसाचे अस्तित्व आणि संघर्ष यांना कादंबरीकारांनी कलात्मक रूप दिले. याच प्रवाहात अशोक कोळी यांचे लेखन ग्रामीण माणसाच्या वेदनेचे, अभावाचे आणि आशेचे प्रामाणिक दर्शन घडवते.

अशोक कौतिक कोळी यांचे जीवन व साहित्यिक प्रवास

अशोक कौतिक कोळी यांचा जन्म उत्तर महाराष्ट्रातील ग्रामीण परिसरात झाला. त्यांच्या बालपणातील अनुभव, सामाजिक जाणिवा आणि शेतकरी समाजाशी असलेले नाते त्यांच्या लेखनाचा पाया ठरले. ते व्यावसायिकदृष्ट्या शिक्षक असून ग्रामीण जनजीवनाचे सूक्ष्म निरीक्षण त्यांच्या लेखनात स्पष्ट जाणवते. 'जुगाड', 'आंतरधारा', आणि 'धूसर क्षितिज' या त्यांच्या प्रमुख कादंबऱ्या आहेत. त्यांच्या लेखनात वास्तववाद, सामाजिक भान आणि ग्रामीण माणसाच्या जगण्याची अस्सल भाषा दिसून येते.

अशोक कोळी यांच्या कादंबऱ्यांतील ग्रामीण वास्तवाचे स्वरूप

अशोक कोळी यांच्या कादंबऱ्यांमधील ग्रामीण वास्तव बहुपेडी आहे. त्यांच्या लेखनात सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक आणि भावनिक अशा सर्व पैलूंनी ग्रामीण जीवनाचे दर्शन घडते.

सामाजिक जीवनाचे प्रतिबिंब

त्यांच्या कादंबऱ्यांतील समाज हा जातिव्यवस्थेच्या, गरिबीच्या आणि रूढींच्या बंधनात अडकलेला दिसतो. परंतु त्याच समाजात माणुसकी, नात्यांचे ऊबदारपण आणि संघर्षशीलतेची झलकही आहे. 'जुगाड' या कादंबरीत गावातील तरुणांच्या संघर्षातून ग्रामीण समाजातील बदलाची प्रक्रिया दाखवली आहे.

आर्थिक विषमता आणि शेतकरी वास्तव

अशोक कोळी यांच्या लेखनात शेतकरी वर्गाचे प्रश्न मध्यवर्ती आहेत. कर्जबाजारीपणा, शेतीवरील नैसर्गिक आपत्ती, बाजारपेठेचे शोषण, आणि स्थलांतराची वेदना त्यांच्या कादंबऱ्यांमध्ये प्रखरतेने येते. 'धूसर क्षितिज' या कादंबरीत शेतकरी आत्महत्येचे वास्तव अत्यंत संवेदनशीलपणे मांडले आहे.

स्त्रीजीवनाचे वास्तववादी चित्रण

ग्रामीण स्त्री ही अशोक कोळी यांच्या लेखनातील एक मध्यवर्ती व्यक्तिरेखा आहे. ती संघर्षशील आहे, परंतु तिला सामाजिक अन्याय, दारिद्र्य आणि पुरुषप्रधानतेचा सामना करावा लागतो. 'आंतरधारा' मधील नायिका आपल्या स्वाभिमानासाठी लढताना ग्रामीण स्त्रीच्या अस्मितेचा आवाज ठरते.

ग्रामीण भाषेचा वापर आणि संवादशैली

अशोक कोळी यांच्या भाषाशैलीत बोलीभाषेचा प्रामाणिक वापर आढळतो. त्यांच्या संवादांमध्ये स्थानिक शब्द, म्हणी, आणि वाक्प्रचार यांचा वापर पात्रांना जिवंत करतो. त्यामुळे त्यांच्या कादंबऱ्या वाचकाला थेट ग्रामीण जीवनाच्या वातावरणात नेतात.

निवडक कादंबऱ्यांचा सखोल अभ्यास

अशोक कोळी यांच्या तीन कादंबऱ्या — 'जुगाड', 'आंतरधारा', आणि 'धूसर क्षितिज' — या ग्रामीण वास्तवाच्या वेगवेगळ्या छटा मांडतात.

'जुगाड' कादंबरीचे विश्लेषण

'जुगाड' ही कादंबरी ग्रामीण तरुणांच्या उद्योजकतेचा आणि सामाजिक बदलाचा दस्तऐवज आहे. पारंपरिक शेतीव्यवसाय मोडकळीस आला असताना नव्या विचारसरणीचे तरुण रोजगार आणि स्वावलंबनाचा मार्ग शोधतात. ही कादंबरी आशावादी ग्रामीण दृष्टिकोन मांडते.

'आंतरधारा' कादंबरीचे विश्लेषण

'आंतरधारा' ही स्त्रीजीवनावर आधारित कादंबरी असून ग्रामीण समाजातील स्त्रीच्या अंतःकरणातील भावविश्वाचे सूक्ष्म दर्शन घडवते. या कादंबरीतील नायिका सामाजिक अन्यायाला न जुमानता आत्मसन्मानाने जगण्याचा मार्ग निवडते.

'धूसर क्षितिज' कादंबरीचे विश्लेषण

'धूसर क्षितिज' ही शेतकरी आत्महत्यांच्या पार्श्वभूमीवर लिहिलेली हृदयस्पर्शी कादंबरी आहे. या कादंबरीत लेखकाने ग्रामीण जीवनातील असहायता आणि समाजातील उदासीनता यांचे चित्रण केले आहे.

समीक्षात्मक दृष्टिकोन व सैद्धांतिक चौकट

अशोक कोळी यांच्या कादंबऱ्यांचे विश्लेषण ग्रामीण वास्तववादाच्या चौकटीत करता येते. त्यांच्या लेखनात मार्क्सवादी सामाजिक भान, जातिव्यवस्थेविषयी प्रश्न, आणि सांस्कृतिक संघर्ष दिसून येतो. ते कोणत्याही कृत्रिम नाट्याशिवाय जीवनाचे अस्सल चित्रण करतात. त्यांच्या लेखनशैलीत वास्तववाद, लोकभाषा आणि सामाजिक जबाबदारी यांचा सुंदर संगम आहे.

अशोक कोळी आणि समकालीन ग्रामीण साहित्य यांची तुलना

समकालीन ग्रामीण साहित्यकारांमध्ये राजन खान, भालचंद्र नेमाडे, आणि शंकर पाटील यांच्या लेखनाशी अशोक कोळी यांची तुलना करता येते. परंतु कोळी यांचे लेखन अधिक स्थानिक, संवेदनशील आणि वास्तववादी आहे. ते ग्रामीण समाजातील बदलांची प्रक्रिया समाजशास्त्रीय दृष्टीने मांडतात.

सूर्यवंशी धनंजय आनंदा**निष्कर्ष**

अशोक कौतिक कोळी यांच्या कादंबऱ्यांतील ग्रामीण वास्तव हे मराठी साहित्याला समृद्ध करणारे आहे. त्यांनी ग्रामीण समाजातील माणसांच्या समस्या, संघर्ष आणि स्वप्ने अत्यंत प्रामाणिकपणे मांडली आहेत. त्यांच्या कादंबऱ्यांमधील वास्तववाद हा केवळ समाजचित्रण नसून तो संवेदनशील मानवतावादी दृष्टिकोन आहे. अशोक कोळी यांनी मराठी ग्रामीण कादंबरी परंपरेला आधुनिकतेची नवी दिशा दिली आहे.

संदर्भसूची

१. कोळी, अशोक कौतिक. 'जुगाड'. नाशिक: स्वातंत्र्य प्रकाशन, २०१५.
२. कोळी, अशोक कौतिक. 'आंतरधारा'. जळगाव: नंदन पब्लिकेशन, २०१८.
३. कोळी, अशोक कौतिक. 'धूसर क्षितिज'. पुणे: साहित्य निकेतन, २०२१.
४. नेमाडे, भालचंद्र. 'हिंदू: जगण्याची समृद्धी'. मुंबई: लोकप्रिय प्रकाशन, २०११.
५. पाटील, शंकर. 'बालकवी ते बहिणाबाई'. कोल्हापूर: मौजे प्रकाशन, १९९९.
६. राजन खान. 'सतरावे आकाश'. मुंबई: ग्रंथाली, २००५.